

Сільченко Тетяна Іванівна,
заслужена артистка України, доцент,
кафедра мистецтва театру ляльок. Київський
національний університет театру, кіно і
телебачення імені І.К. Карпенка-Карого, Київ

Tetiana Silchenko,
Honored artist of Ukraine, Associate
Professor, Department of puppet theater
art. Kyiv National I.K. Karpenko-Karyi
Theatre, Cinema and Television
University. Kyiv, Ukraine

ХУДОЖНЯ ВИРАЗНІСТЬ, УЯВА І ФАНТАЗІЯ ЯК ЦІЛЬОВІ УСТАНОВКИ РОЗВИТКУ ПЛАСТИКИ РУК У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. Статтю присвячено осмисленню художньої виразності рук, важливості уяви і фантазії як цільових установок для пластичного розвитку рук актора-лялькаря. В дослідженні розглядаються поняття уяви, творчої уяви, асоціативної уяви, фантазії та їх модифікації. Висвітлюється значення художньої виразності рук та створення за їх допомогою зорового образу. Доводиться, що методологічний підхід, який застосовується у навчальному процесі, сприяє розвитку уяви і фантазії студента та є базовою установкою у процесі навчання.

Ключові слова: пластика рук, імпровізована лялька, творча уява, асоціативна уява, фантазія, художня виразність, художній образ, рука-образ, зоровий образ, образне мислення.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Пластичні руки є невід'ємною складовою підготовки актора мистецтва театру ляльок. Він повинен мати вправні, розвинуті, але водночас пластичні руки для створення будь-якого художнього образу, а в майбутньому – для керування лялькою. Виразні руки можуть передавати глядачеві емоцію, настрій, інформацію, зміст тощо. Але недостатньо розвинута творча уява і фантазія та відсутність асоціативної уяви перешкоджають творчому процесу і не дають здобути необхідні професійні навички і вміння. Про важливість уяви і фантазії у творчих сферах людської діяльності писалося чимало, але детального аналізування даної проблематики в контексті мистецтва театру ляльок вітчизняними теоретиками не проводилося. Також немає методичних опрацювань того, що тренінгові вправи і художня виразність пластики рук сприяють розвитку творчої уяви та фантазії. Саме це і актуалізує матеріал даної статті.

Мета статті. Розглянути види уяви, їх модифікації в контексті мистецтва театру ляльок.

Розкрити методику тренінгових вправ, висвітлити, яким чином вони можуть збуджувати емоційні образи і розвивати уяву, та дослідити їх тісний взаємозв'язок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про значення уяви та фантазії, їх вплив на творчість, а також проблему їх недостатності є чимало сучасних теоретичних розробок як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників східної Європи: взаємозв'язок пластичності і творчості досліджує Г. Файст; художню виразність пластики рук – І. Ласкарі; «проблеми творчого художнього сприймання» піднімає в своїх працях дослідниця Н.В. Медведєва; «психологію візуального мислення» – С.М. Симоненко; «розвиток творчої уяви і формування її в процесі образотворчої діяльності» досліджують Я.В. Чеботова та І.П. Вінничук; «психологію уяви» у своїх працях розглядають М. Кузнецов і Є. Заїка; тему філософії і містичного впливу мистецтва театру ляльок актуалізує О.Ю. Рубинський; про особливості пластичного виховання актора театру ляльок пише С.Я. Фе-

сенко, художні засоби театру анімації розглядає Є. Русабров. Але про тісний зв'язок і залежність тренінгових вправ від уяви і фантазії та навпаки, досліджень немає. Ця стаття є спробою висвітлити методи, які використовуються у вихованні майбутнього актора театру ляльок, і довести, що вони сприяють розвитку творчої уяви та фантазії і є цільовими установками розвитку пластики рук у процесі навчання.

Виклад основного матеріалу. Студентам першого семестру першого курсу кафедри мистецтва театру ляльок приділяється значна увага щодо розвитку пластики рук та їх підготовки для роботи з ляльками різних систем. Лялькареві потрібні досконалі та вправні руки, які б могли повністю підкорятися артистові й творити дива спритності та гнучкості. Прагнення досягти легкості, точності та краси виконання рухів має стати свідомим і звичним. Розуміння послідовного, безперервного пізнання й аналізу творчого процесу для студентів – це відкриття невідомого і нового, отже дуже важливо поступово розширювати їх творчий потенціал, уяву та фантазію.

Перші заняття розпочинаються з засвоєння РУКІ, пропонуючи студентові заново відкрити її для себе. Якщо уважно придивитися до руки та виявити трохи фантазії, то рука може трансформуватися у безліч персонажів, неймовірних істот, які починають жити своїм життям. Із біологічного органу вона перетворюється не просто в механічну конструкцію, а в засіб перевтілення художнього образу. Руки як самостійний виразний засіб можуть запропонувати абсолютно оригінальне візуальне і змістовне рішення будь-якого драматичного матеріалу, що не залишить глядача байдужим.

Художня виразність є цільовою установкою для розвитку пластики рук: артистичні руки можуть передати щонайменші нюанси переживання персонажа, можуть на короткий час показати, зобразити який-небудь персонаж, натякнути на якийсь образ, однак повноцінний художній образ створюється із сукупності вчинків персонажа (характер) та інваріантної формальної зображувальної характеристики. В цьому сенсі руки як виразний засіб, попри всю свою варіативність, стають недостатніми (як засіб) саме через свою «уніформність». Тому важливо на початковому етапі приділити значний час для розвитку пластики рук, зміцнення та розтягування їх м'язів. Вправи не лише розвивають руки як «апарат», необхідний для професії актора-лялькаря, а й зосереджують всі кола уваги, удосконалюють координацію, витривалість. Незважаючи на технічний аспект, під час

тренінгової вправи нерідко народжується імпровізація. А створення за допомогою пластики рук будь-якого художнього образу врешті-решт вимагає розвинутої уяви і фантазії, тому дуже важливо приділяти значну увагу їх розвитку у студента.

«Уява – властивість свідомості людини творчо переробляти попередні враження та сприйняття, створювати нові картини, не бачені раніше чуттєві та мислені образи. Формується на основі вибіркового мисленого розчленування розмаїтих асоціацій, розмежовується на репродуктивну (відтворення відомого) та творчу (конструювання оригінальних образів), мимовільну, притаманну сновидінням, та довільну, пов'язану з конкретною творчою практикою» (*Літературознавча Енциклопедія*, 2007, с. 519).

Уязі притаманна вигадка, яка вносить до структури образу нові складники і руйнує узвичаєний логічний ланцюг, що надає йому непередбачуваного повороту. Для уяви «характерна гранична ідеалізація об'єктів та гіперболізація окремих їх властивостей, що надає предметам і явищам особливого онтологічного статусу й іноді приписує дійсності нереальне забарвлення; позірні випадковості асоціацій, коли в єдине ціле пов'язуються елементи, наявність зв'язків між якими в реальності не знаходить на даному рівні розвитку пізнання ні належних підтверджень, ні спростування...» (Йолон П., 2002, с. 660).

Якщо уява – це здатність подумки створювати нові чуттєві або розумові образи імовірних і не існуючих об'єктів у людській свідомості на основі перетворення отриманих раніше реальних знань, то фантазія – створення нових, насправді не існуючих, казкових, невірогідних ситуацій та об'єктів. Це деяке відсторонення від дійсності, що створює фантастичну картину, яка яскраво відхиляється від дійсності. По суті уява і фантазія досить тісно переплітаються одна з одною, і межа переходу з одного в інше вельми розпливчата. «Уява – здатність образно створювати або відтворювати кого-, що-небудь в думках, свідомості; образ» (Уява. *Тлумачний словник української мови*). «Фантазія – творча уява. Витвір уявлення; мрія. Нічим не обґрунтована думка; вигадка» (Фантазія. *Тлумачний словник української мови*). В творчості наявність уяви є вельми значущим чинником, тому що, саме завдяки їй, у процесі пізнання відбувається активний творчий пошук і створення нових художніх образів. «Творча уява – це один з видів (хоча і найбільш важливий) уяви» (Кузнєцов, Заїка, 2013, с. 34).

Творчій людині притаманно створювати емоційні образи, вона може генерувати їх у своїй сфері

діяльності. Є декілька різновидів творчої уяви, що за модальністю домінують кожна у своїй сфері, але найбільш розповсюджені – слуховий або зоровий типи уяви, адже слух і зір є ключовими інформаційними каналами людини. Зоровому виду властива здатність до просторової уяви. «Творче перетворення дійсності в уяві підкоряється певним законам і здійснюється визначеними способами. Нові образи створюються на основі того, що вже було в психіці, завдяки операціям аналізу і синтезу» (Кузнецов, Заїка, 2013, с. 35).

Психіці притаманне поняття «образна генеративність», себто здатність формувати і модифікувати образи наявних і видуманих ситуацій. «Творча уява спрямована на створення образів зовсім нових, нестандартних; і вони створюються не по готових інструкціях-описах, а самостійно, за відсутності заданого шаблону» (Кузнецов, Заїка, 2013, с. 24).

У мистецтві театру ляльок за допомогою пластики рук можна створити будь-який художній образ. Але для того, щоб руки актора-лялькаря були розвиненими, пластичними і виразними, треба пройти декілька основних етапів їх підготовки.

У *технології тренінгу* відбувається гімнастична розминка рук (окремо кожного пальця, кожного суглоба, кистей, передпліччя, плечей), розвиваються їх гнучкість і пластичність. Потрібно одразу виокремити декілька базових вимог і установок, потрібних упродовж наступних етапів та при керуванні ляльками різних систем, а саме: «рівень», «вертикаль», «імпульс», «пошук відмова», «оцінка факту», «дихання», «погляд» тощо. Наведемо декілька прикладів тренінгових вправ, які дадуть розуміння підготовки рук актора. Початкове положення цих вправ – підняті догори руки, зігнуті у ліктях під прямим кутом.

«Переміщення в просторі при збереженні робочого положення рук» – сенс вправи полягає в утриманні «рівня» руки на ширмі: відбувається переміщення тіла актора з піднятими догори руками у їх фіксованому положенні.

«Переміщення навколо зафіксованої руки» – вправа, під час якої здійснюється фіксація руки актора в просторі у піднятому положенні, для уникнення «завалів».

У назві тренінгової вправи *«Переміщення "рівня" у вертикальній площині. Ліфт»* одразу задається запропонована обставина «ліфт», що викликає збудження уяви. Уявимо, що рука (від ліктя до верхніх фаланг) – це ліфт, що їде з першого поверху на останній і навпаки. Перший поверх – найнижчий рівень, коли лікоть торкається підлоги.

Останній поверх – положення, при якому руку піднято максимально догори. Зберігаючи «вертикаль», потрібно спромогтися опуститися донизу і доторкнутися ліктем підлоги, а тіло підлаштовувати до положення руки. Сенс вправи міститься в тому, щоб зберігати руку у суворому перпендикулярі до підлоги й уникати її викривлення в будь-який бік.

«Незручні положення» – вправа для збереження «рівня» і «вертикалі» та на розтягування і витривалість м'язів: максимально з'єднуються руки перед собою і роз'єднуються вбоки. Чим вище руки, тим важче робити вправу.

«Вправа на витривалість». Студентам пропонується просто постояти достатньо довго з піднятими догори обома руками або ж піднімаючи їх почергово, щоб звикнути до базового робочого положення. Правильне положення хребта і ніг забезпечує вільне дихання. За цим треба уважно стежити впродовж достатньо тривалого періоду, поки тіло не призвичаїться. Рука наче підвішується на уявну нитку, або ж прикладається до уявної вертикальної площини, або ж спирається на уявну опору. Ці уявні запропоновані обставини («висіння», «опір», «спірання») під час виконання вправи дають змогу непомітно чергувати напрям зусилля в тілі, допомагають у статиці знаходити мікродинаміку і переносити напруження з м'язів на більш витривалі сухожилля, окрім того, сприяють виникненню уяви.

Тренінгові вправи *художньо-виразного етапу*, під час якого розвивається образно-художня уява, а руки виступають як окремий художній виразний засіб, містять у собі відтворення емоцій, окремих елементів природи або ж природних явищ за допомогою пластики рук. На цьому етапі використовується уява, для якої характерні специфічні функції, що допомагають створювати емоції, отож у цьому разі уява є підґрунтям образного мислення.

Одна із вправ, що допомагає студентові розвивати уяву та фантазію, називається *«Емоція рукою»*. За допомогою кисті руки і пластики пальців потрібно передати будь-яку емоцію: переляк, сором, плач, сміх тощо, або стан: страх, втомленість, замерзання і т.п., при цьому рука має виступати головним передавачем емоції або стану на кшталт окремого персонажа, що його оживляє або озвучує студент.

Чим раніше студент почне ставитися до власної руки як до окремої істоти, відокремлюючи уявою власну руку від особистого «я», тим легше йому буде виконувати подальші вправи, тим точніше відчуватиме ляльку. Перше, з чого починається «оживлення» руки, – це вправи на дихання. Уяві-

мо, що кисть торкається м'якої повітряної кульки, яка ритмічно то надувається, то випускає з себе повітря, або ж кисть – це гумова рукавичка, з якої то повільно випускають, то надувають повітря. В цій вправі треба синхронізувати подих руки зі своїм подихом, причому можна задавати різні запропоновані обставини, як-то: тяжке дихання або легкий подих, повільне або швидке, глибоке або поверхневе, сипле, переривчасте тощо.

Вправа «*Погляд*» допомагає правильно дивитися лялькою і фіксувати її погляд на певному об'єкті. Використовуючи уяву і фантазію, студент може подивитися на предмет швидко, повільно або роздратовано, уважно оглянути з усіх боків тощо. При цьому в руці мимоволі з'являться спонтанні реакції, які продовжуватимуть взаємодію з об'єктом залежно від запропонованих обставин. Рука може «зітхнути», затремтіти зі «страху» або ж «гніву», сахнутися з «переляку» тощо.

Рука як окремий персонаж – етап, де художня виразність руки, уява і фантазія відіграють надважливу роль у створенні ляльки. Завдання цього етапу міститься в природі подвійності існування актора на сцені. «Пластичність ляльки є наслідком освоєння зовнішньої техніки ляльководіння та органічного її поєднання з образним мисленням студента, проявами його уяви та фантазії» (Фесенко, 2018, с.198).

Імпровізована лялька активно стимулює фантазію та уяву людини, адже кожна, створена за допомогою пластики рук, лялька – це уявний образ: маленька людина, тварина, комаха, рослина або якесь узагальнення. «Пластика тіла ляльки, що містить в собі її ходу, жести, манери та багато інших подробиць пластичного проживання, має неабияку виразну силу. Наповнюючи запропоновані автором обставини різноманітними пластичними знахідками, актор сприяє глибокому та повному розкриттю внутрішнього світу персонажа» (Фесенко, 2018, с. 204). Саме на цьому етапі відбувається створення і «оживлення» ляльки.

«*Задування свічки*» – одна з початкових вправ на дихання імпровізованою лялькою, що розвиває асоціативну уяву студента, а пластика руки набуває художньої виразності. Рука розташована трохи нижче очей студента, пальці зібрані в пучок: кисть – уявна голова ляльки-персонажа, пальці – її рот. Потрібно коротко вдихнути повітря ротом ляльки і зробити довгий видих, наче вона задуває свічку. Вправа містить технічну і творчу складові: спочатку студенту треба точно синхронізувати свої вдих і видих із пластикою пальців, які в цьому разі є ротом персонажа; потім пропонується придумати, за яких

обставин його персонаж задуває свічку. Ця вправа спонукає актора зацікавитись внутрішнім життям персонажа, провокує його фантазію та уяву, сприяє відчуттю спорідненості актора й ляльки.

У навчальному процесі застосовуються засоби і методи, що одночасно вдосконалюють і техніку, і почуття ритму, і унікальну чутливість, якими повинен володіти професійний лялькар. Один з таких тренінгів для розвитку пластики рук на основі музичних творів – «імпровізація руками». Це індивідуальна вправа для кожного студента, суть її полягає у вигаданих рухах руками під музичний супровід, що передають почуття лялькаря через їх емоційно-пластичне вираження. Слухаючи музику, потрібно відчути її, а потім відтворити свої враження, емоції і почуття через пластику рук. Занурений у музику організм надсилає точний імпульс рукам, а вони своєю чергою втілюють внутрішній емоційний сплеск, що його породжує музика.

Імпровізація руками є потужним стимулом для народження асоціативної уяви студента: музичний твір надихає його на певні позірні образи, підключається фантазія для їх пластичного вираження, і за допомогою художньої виразності рук втілюється малюнок.

Асоціативна уява – вельми важливий елемент розвитку актора-лялькаря. Пластичний розвиток рук актора містить у собі вправи, де рука виступає не лише як живий організм або його частина, а й як частина неживого об'єкта. Наприклад, у вправі «*Крапля*», студенту доведеться уявити свою кисть у вигляді краплі дощу на склі вікна і «опуститися» нею вертикально згори до низу, фантазуючи при цьому силу дощу і наповненість краплі.

У вправі «*Листонад*» кисть руки – це уявний листок, що зірвався з дерева і падає довільно на землю. Викладач може провокувати студента новими запропонованими обставинами, збуджуючи його фантазію й уяву, внаслідок чого змінюється пластична виразність руки: сонячна погода без вітру, легкий вітерець, хмари закрили сонце і здійнявся сильний вітер, ураган, злива тощо. Оскільки змінюються запропоновані обставини і уява актора збуджується, «листок» може літати не лише згори донизу, а й у будь-якому напрямку.

Головне завдання вправи «*Хвиля*»: задіяти всі суглоби руки від ліктя до кінчиків пальців, що розташовані перед актором у горизонталі, створюючи безперервне «перетікання води» як в один бік, так і в інший. Окрім технічної складової вправи, де кожний наступний суглоб має повторити рух попереднього (плавно піднятися і опуститися), є й частка асоціативної уяви: рука – це хвиля.

Вправа «Квітка» може виконуватися як однією рукою, так і обома. Спочатку студентові потрібно придумати своєрідну історію квітки (яка це квітка: вид, колір, де росте). Після цього він повинен підключити свою фантазію і через пластику рук продемонструвати зростання і розквітання квітки, проводячи асоціацію, що його кисті й пальці рук – це пелюстки квітки.

Вправи, у назву яких вже закладено образ, як-от «Крапля дощу», «Змія», «Павук», «Рибка», акторові легше відтворити, ніж ті, які мають нейтральні назви, тобто вимагають фантазії та вигадки. Скажімо, групові вправи, де руки (рука) одного актора існують як частина природи, історичної події, узагальнення, наприклад – «Гроза», «Вогонь», «Шторм» тощо. Насамперед кожен студент повинен підключити власну уяву та асоціацію, щоб створити уявний образ якогось загального явища. Оскільки, якщо студенти відтворюють це явище всією групою, то перед ними постане завдання: дійти загального рішення щодо уяви і видумки та його втілення за допомогою виразної пластики. Лише тоді вони зможуть репрезентувати візуальний образ явища, і його художній образ буде цільним і впізнаваним.

Ірреальне існування імпровізованої ляльки та її «оживлення», створення візуальних образів за допомогою пластики рук, спрямовує нас до містичних основ, поглибленого погляду на життя і філософського сприйняття мистецтва театру ляльок. «Мистецтво сьогодні набуло нових ритмів впливу на свідомість глядача. Від них слід відштовхуватися, досліджуючи закони сучасної творчості. Мистецтво, що у своїй основі спирається на містицизм, несе у собі величезний потенціал езотеричної інформації <...> Містична, або ж езотерична, філософія досліджує закони природи речей, тобто внутрішнього їх змісту, устрою внутрішнього світу людини. Зовнішній світ залежить від внутрішнього світу людини. Тому містичне мистецтво філософічне» (Рубинський, 2009, с. 7-12).

У візуальному пластичному мистецтві езотеричний початок максимально працює в тих формах, які людська природа відтворити не може. В мистецтві театру ляльок через художню ляльку, імпровізовану ляльку, пластику рук можна торкнутися філософського аспекту життя, а через художні образи візуалізувати алегорію.

У групових етюдах з пластикою рук через зорові образи можуть використовуватися гіперболізація, алегорія, символ, знак тощо. Наприклад, перед студентами стояло завдання створити етюдну замальовку «образ затишного дому». За

допомогою пластики рук через візуалізацію вони продемонстрували декілька картинок: великий будинок з вікном і димарем, з якого йде дим; велике вікно, яке розкривається, на його підвіконні стоїть свічка з вогником; велика свічка, що тане, але її майже згаслий вогник вчасно підхоплюється в долоні людиною; цей вогник роздається всім акторам на сцені, а потім кожен пропонує свій вогник глядачам.

У цій етюдній замальовці студенти використали образ уяви у вигляді психологічних засобів: символізацію – через димар (затишок рідного дому) і роздавання вогника глядачам (бажання поділитися теплом), гіперболізацію – через велике вікно зі свічкою (світло у вікні – на нас чекають), акцентування – через велику свічку, що гасне (час швидко спливає).

В мистецтві театру ляльок модифікація уяви та фантазії виконує важливу функцію, внаслідок чого з'являються деякі особливості.

1. *Наділення окремих предметів власним життям*, як-от: гілка, на якій висить яблуко, піднімається або ухиляється, не даючи персонажу його зірвати; будильник, який будить свого господаря залежно від завдання: тихенько, голосно, наполегливо, скачучи по ньому тощо.

2. *Додавання до неживого об'єкта голосового озвучування*, тобто «одухотворення» предмета – теж є елементами видумки і фантазії. До прикладу: поліно (майбутній Піноккіо), яке починає говорити, щойно до нього торкаються сокирою; будинок Баби Яги, який може на лапках танцювати, реготати і т.ін.

3. *Наділення предметів або персонажів особливостями, які не притаманні їм у житті*: рукавичка, що стає будинком для багатьох звірів; білочка, яка знайшла горішок і злетіла в повітря у щасливому танці; лялька, яка, мріючи, стрибає хмарками в рапіді тощо.

4. *Неочікувана трансформація руки в персонаж*, який «оживає», або, навпаки, персонажа – в якийсь предмет. Наведемо приклади, де персонажі створюються тільки за допомогою пластики рук: падаючі листочки раптом на очах глядача перетворюються на пташок, які, згрупувавшись клином, летять у вирій; або ж ведмідь, тікаючи від бджіл, перетворюється на куц, а коли вони пролітають мимо, знову трансформується у тварину.

5. *«Буквалізм»* у повному розумінні слова: загубив голову від кохання – з руки падає кулька і персонаж діє без голови; або ж від щастя вирости крила – персонажеві додаються крила і він може злітати вгору тощо.

6. *Ситуація або обставина навпаки*: зібралось село на раду – хатки зійшлися до купи; вдарився об двері – двері б'ють персонаж по чолу тощо.

7. *Уява творча та відтворююча*, де створюється образ максимально наближений до дійсності. До прикладу: для відтворення образу моря руки студентів ланцюгом складаються одна за одною (пальці кожного наступного лежать на лікті попереднього) і робляться хвилі – спочатку пологі, широкі й стримані, потім високі та бурхливі, починається шторм. Створення живого персонажа, скажімо, «павука», вимагає більш копіткої і дрібної роботи пальців: кисть руки актора округляється, пальці відтворюють рух лапок комахи, яка рухається; якщо додати другу руку, одразу з'являється образ великого павука-хижака. Через пластику рук актора лапки павука показують стан, в якому він зараз перебуває: потягується зі сну, плете уявне павутиння, хитається на ньому, полює; або ж відтворює його емоцію – злість, радість іт.под.

Потрібно зауважити: за допомогою художньої виразності рук і без застосування уяви та фантазії, ці вправи перетворилися б на технічні. І навпаки: хоч скільки б задумав і нафантазував студент, без виразних і пластичних рук художня складова зникла б, а вправа втратила будь-який сенс. Отже уява, фантазія та художня виразність рук тісно взаємодіють з їх технічною підготовкою і є цільовими установками розвитку пластики рук актора-лялькаря у процесі навчання.

Висновки. Пластика рук на сцені – надзвичайно потужний візуальний засіб, отже руки актора мають бути розвиненими, вправними, пластичними і виразними, тому їх розвиткові приділяється значна увага. Художня виразність пластики рук лялькаря вельми важлива для його творчості, за їх допомогою можна створити будь-який персонаж, ляльку, зоровий образ, але це вимагає розвинутої уяви, асоціації, фантазії. Створюючи цілу низку образів у студента починає активно працювати уява і фантазія, це змушує працювати його пам'ять, внаслідок чого активізується процес мислення.

У статті проаналізовано необхідність застосування технології тренінгу, як складової художньої виразності пластики рук лялькаря. Також розглянуто різні види уяви, фантазії та їх модифікації. На прикладі тренінгових вправ простежено, за яких умов пластика руки стає художньо-виразною, а також засоби у вигляді запропонованих обставин і завдань, додавання яких збуджує творчу та асоціативну уяву. В результаті дослідження було доведено, що застосований методологічний підхід у пластично-технічній підготовці рук, сприяє

розвитку уяви та фантазії студента і є базовими цільовими установками у навчальному процесі. Але вважаю, що він потребує більш глибокого вивчення та систематизації тренінгових вправ, які активніше розвиватимуть творчу і асоціативну уяву та сприятимуть професійній підготовці майбутнього актора театру ляльок.

Джерела та література

- Йолон, П. (2002). *Уява. Філософський енциклопедичний словник*; В.І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України. Київ: Абрис. 742 с.
- Кузнецов М., Заїка, Є. (2013). *Психологія уяви: навч.-методич. посібник*, ХНПУ. Харків. 151 с.
- Літературознавча енциклопедія* (2007). *Уява*. Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія». Т. 2: М–Я.
- Рубинский, А. (2009). Загадки странного жанра / А. Рубинский. Теория деформации и природа искусства [Текст]. Харьков: Тимченко А. Н. 620 с.
- Рубинский, А. (2004). *Мистическая сущность играющих кукол* [Текст]. Харьков: Тимченко А. Н. 160 с.
- Русабров, Є. Т. (2005). Компоненти та художні засоби театру анімації. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*: зб. наук. пр. Харк. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Вип. 15. Харків.
- Глумачний словник української мови онлайн. Уява.* [EP]. URL: <https://slovnky.ua/index.php?sword=%D1%83%D1%8F%D0%B2%D0%B0>
- Глумачний словник української мови онлайн. Фантазія.* [EP]. URL: <https://slovnky.ua/index.php?sword=%D1%84%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B7%D1%96%D1%8F>
- Фесенко, С. Я. (2018). Особливості виховання актора-лялькаря. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. Зб. наук. ст. Вип. 51. Харків.
- Gregory, J., Feist (2018). *Creativity and the Big Two model of personality: plasticity and stability*. [EP]. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352154618301220?via%3Dihub>

References

- Yolon, P. (2002). *Uyava. Filosofskiy entsiklopedichniy slovnik* [Imagination. Philosophical encyclopedic dictionary], V.I. Shinkaruk (gol. redkol.) ta in. Institut filosofii im. G. Skovorodi NAN Ukrainu. Kyiv: Abris. 742 s. [in Ukrainian]
- Kuznetsov, M., Zaika, E. (2013). *Psikhologiya uyavi* [Psychology of imagination]: navch.-metodich. Posibnik. KhNPU. Kharkiv. 151 s. [in Ukrainian]

- Literaturoznavcha entsiklopediya* (2007). *Uyava* [Imagination]. Avt.-uklad. Yu.I. Kovaliv. Kyiv: VTs «Akademiya». T. 2: M–Ya. [in Ukrainian]
- Rubinskiy, A. (2009). Zagadki strannogo zhanra [Riddles of a strange genre]. *Rubinskyi, A. Teoriya deformatsii i priroda iskusstva* [Tekst]. Kharkov: Timchenko A.N. 620 s. [in russian]
- Rubinskiy, A. (2004). *Misticheskaya sushchnost igrayushchikh kukol* [The mystical essence of playing puppets] [Tekst]. Kharkov: Timchenko A.N. 160 s. [in russian]
- Rusabrov, Ye.T. (2005). Komponenty ta khudozhni zasoby teatru animatsii [Components and artistic means of theater of animation]. *Problemy vzaiemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity : zb. nauk. pr.* Khark. derzh. un-t mystetstv im. I.P. Kotliarevskoho. Vyp. 15. Kharkiv. [in Ukrainian]
- Tlumachniy slovník ukraïnskoï movi onlayn. Uyava* [Imagination]. [ER]. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%83%D1%8F%D0%B2%D0%B0>
- Tlumachniy slovník ukraïnskoï movi onlayn. Fantaziya* [Fantasy]. [ER]. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%84%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B7%D1%96%D1%8F>
- Fesenko, S. Ya. (2018). Osoblivosti vikhovannya aktyalkarya [Pecculiarities of education of an actor-puppeteer]. *Problemi vzaiemodii mistetstva, pedagogiki ta teorii i praktiki osviti. Zb. nauk. st. Vip. 51.* Kharkiv. [in Ukrainian]
- Gregory, J., Feist (2018). *Creativity and the Big Two model of personality: plasticity and stability.* [EP]. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352154618301220?via%3Dihub>

Tetiana Silchenko

Artistic expression, imagination and fantasy as target settings of hand plastic development in the education process

Abstract. The article is devoted to understanding the artistic expressiveness of the hands, the importance of imagination and fantasy as target attitudes for the plastic development of the hands of an actor-puppeteer. The study examines the concepts of imagination, creative imagination, associative imagination, fantasy and their modifications. The importance of artistic expressiveness of hands and the creation of a visual image with their help is highlighted. It is proven that the methodological approach used in the educational process contributes to the development of the student's imagination and fantasy and is a basic setting in the educational process.

Keywords: plasticity of hands, improvised puppet, creative imagination, associative imagination, fantasy, artistic expressiveness, artistic image, hand-image, visual-image, figurative thinking.